

Слађана М. Цукут
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику

ПАСТИРСКА ЛЕКСИКА ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИХ ГОВОРА

Зборник радова (2024) *Пастирска лексика призренско-тимочких говора*, Српска академија наука и уметности Огранак у Нишу – Институт за српски језик САНУ, Ниш–Београд.

У издању Српске академије наука и уметности и Института за српски језик САНУ 2024. године објављен је зборник радова *Пастирска лексика призренско-тимочких говора*. Након предговора (7–9) уредника Недељка Богдановића са општим подацима о пројекту у оквиру којег је настао, као и резултатима претходних истраживања са којима чини цјелину, те увода (11–17) који доноси основне особине говора призренско-тимочке дијалекатске области, карте и списак пунктова, зборник садржи 14 чланака и библиографски прилог (297–307) ауторке Сандре Савић о публикацијама у вези са пастирском лексиком. Радови су распоређени у три цјелине према ужим предметима истраживања: *Нека питања структуре пастирске лексике призренско-тимочких говора; Језички фолклор, игре; Паралеле – призренско-тимочки говори и друга подручја*.

Прву цјелину отвара рад *Основне поставке научноистраживачког пројекта Пастирска лексика призренско-тимочких говора* (21–41) у којем аутори прилога и предлагачи овог пројекта проф. др Недељко Богдановић и проф. др Софија Милорадовић говоре о разлозима изучавања поменутог слоја лексике везаног за дјелатност која изумире. Пројектни задатак, са јасно формулисаном методологијом истраживања и прецизним смјерницама за рад на прикупљеној грађи, подразумејева биљежење пастирске лексике у пунктовима изабраним према развијености сточарске дјелатности, те према другим лингвистичким и нелингвистичким критеријумима, путем јединственог упитника, те њену анализу, која укључује и паралеле с истом лексиком на ширем подручју српског језика. Примарни резултат пројекта, у којем су учествовали истраживачи Дија-

лектолошког одсека Института за српски језик САНУ, јесте израда зборника, атласа и рјечника, тј. допуна досадашњег фонда ријечи сакупљених у претходним истраживањима, што остаје као свједочанство о традиционалном животу српског становништва и о дјелатностима које нестају под утицајем савремених прилика.

Оглед *Пастирска лексика југоисточне Србије у науци о језику – донети и отворена питања* (43–72) представља детаљан преглед објављених радова о досад сакупљеној богатој лексичкој грађи из пастирске дјелатности у југоисточној Србији, уз исцрпне опсервације ауторке Ане Савић Грујић о сваком раду појединачно, које могу послужити као смјернице у сакупљању и анализи лексике у призренско-тимочкој дијалекатској области.

Чланак под насловом *Називи за стоку према времену млађења и узрасту* (73–91) ауторки Софије Милорадовић и Сандре Савић поред мини-корпуса зоонима доноси и њихову класификацију у четири лексичко-семантичке групе према времену млађења стоке, те у једну групу према узрасту стоке, са више диференцијалних знакова, уз важне напомене о творбеним моделима и мотивисаности појединачних лексичко-семантичких низова. Грађа је ексцерпирана из упитника попуњених током рада на пројекту *Пастирска лексика југоисточне Србије*, те допуњена у оквиру пројекта *Пастирска лексика призренско-тимочких говора*.

У раду *О неким придевима са значењем особина код животиња у призренско-тимочким говорима* (93–118) аутори Биљана Савић и Зоран Симић из грађе коју чине бројни придјеве са значењем особина животиња сакупљени на терену призренско-тимочке дијалекатске области, као предмет анализе издавају придјеве са значењем карактеристичне појединости на тијелу животиње која их одређује и именује. Преглед и анализа грађе указују на израженост образовања синонимских низова, поготово ако се узму у обзир све суфиксалне варијанте, те омогућавају увид у територијалну заступљеност и распрострањеност појединачних придјевских основа.

Називи за црну овцу у призренско-тимочким говорима (119–133) текст је ауторке Марине Јуришић који има за циљ пописивање лексема за овцу црне боје на територији призренско-тимочког дијалекта уз допуну из релевантних рјечника са истог говорног подручја. Списак назива прати њихова лексичко-семантичка анализа, разматрање могућности за приказ ових назива на лингвистичким картама, те поређење са њиховим лексичким панданима у другим српским дијалектима.

Миљана Чопа у чланку *Лексеме за означавање пса: реалема *Canis familiaris* у призренско-тимочким говорима* (135–146) истражује зоониме за означавање пса у овој дијалекатској области – њихов инвентар, варијантност, лексичко-семантичку класификацију на основу физичких карактеристика, узраста и расе, те творбено-лексичке елементе, као и могућности представљања инвентара лексема на лингвогеографској карти.

У раду *Лексика млека и прераде млека у призренско-тимочким говорима* (147–165) аутор Зоран Симић доноси обједињену лексику ексцерпирану из квестинара насталих приликом испитивања поменуте области, уз податке о територијалној распрострањености и богатству овог слоја лексике. Грађа је према лексичко-семантичком критеријуму класификована у три групе у вези са фазама прераде млијека – од добијања млијека и примарне обраде, преко производње различитих мљечних производа до процеса прављења различитих врста сира, што је резултирало широком сликом о овом лексичком слоју материјалне културе.

Ауторке Ана Савић Грујић и Сандра Савић у раду *Одећа и обућа пастира у говорима призренско-тимочке дијалекатске области* (167–182), у оквиру семантичких подгрупа *Пастирске капе*, *Заштитна одећа за горњи део тела*, *Опанци и делови опанака*, *Чарапе и делови чарапа* доносе лексику одјевних предмета и обуће пастира. Овај оглед важан је чувар традиционалне културе, будући да доноси лексеме за реалије које нестају или се модернизују. Ауторке на крају рада картографски представљају распрострањеност различитих лексичких јединица са значењем 'пастирска капа од крзна'.

Друга цјелина зборника започиње радом *Пастирска лексика призренско-тимочких говора у пастирском фолклору* (185–216), у којем ауторка Тања Милосављевић са етнолингвистичког, односно лингвокулатуролошког становишта описује културно маркирану лексику у вези са пастирским фолклором за ђурђевдански обред, као веома важан у традицији југоисточне Србије, а затим и са обичајима који припадају зимском календару, тј. везани су за Бадње вече, Божић и Нову годину.

Рад Недељка Богдановића *Из пастирског језичког фолклора југоисточне Србије* (217–233) у првом дијелу доноси читаоцу увид у постојање и значење пословица и изрека из пиротског краја с појмом 'овца' у основи, које изражавају искуство у раду са стоком, мудрости пастирског живота, те особине животиња пројектују на људе и људске односе. У другом дијелу говори се о двјема тобожњим клетвама забиљеженим у овчарским пјесмама.

Ауторка Нина Аксић у раду *Пастирске игре и чобанска надметања на призренско-тимочком говорном подручју* (235–257) на корпусу дијалекатских рјечника представља игре уз које стоји карактеризација *пастирске* или *чобанске*. Поред терминологије, ауторка доноси цјелокупан опис игара, играча и реквизита, што указује на њихово богатство и значај за пастирење, као и на разноврсност лексике, јер већина игара има више назива. На крају рада наведена лексика представљена је табеларно, што је чини прегледном за даља истраживања.

Трећу цјелину отвара текст *Пастирска лексика призренско-тимочких говора у ширем контексту* (261–274), из којег читалац добија увид у паралеле одабраног лексичког фонда призренско-тимочког дијалекатског подручја и лексичког фонда неких других истражених подручја – како сусједних територија Кривовирског Тимока и Пећког Подгора, тако и удаљенијих области попут Срема, при чему се уочавају специфичности у лексичким системима на семантичком, фонетско-фонолошком, творбеном и морфолошком плану. Лексика коју је одабрала Јована Бојовић Јоксимовић односи се на узгој стоке, сточаре, пастире, сточарске објекте и сл., а поређење резултата истраживања на различитим територијама даје шири контекст пастирења.

И рад Голуба Јашовића и Душана Стефановића под насловом *Изазови и ограничења једне лексикографске паралеле – називи за млеко и млечне производе у селима Алексиначког Поморавља и Пећког Подгора* (275–285) има за тему компарацију лексичког фонда у двије области, при чему је установљено како постоји лексика која је заједничка за обје територије, али и лексика карактеристична за сваку територију посебно јер се и географски и рељефно разликују. Аутори доносе и табеларни приказ заступљености регистрованих лексема у објема областима, што доприноси прегледности у неким будућим истраживањима.

Посљедњи прилог у трећој цјелини зборника, рад Недељка Богдановића *Пастирска лексика југоисточне Србије и општекарпатски дијалектолошки атлас* (287–294), доноси запажања о заступљености пастирске лексике југоисточне Србије у седмом тому ОКДА (2003, Београд – Нови Сад), те указује на то да лексика која је прикупљена након издавања *Атласа* употпуњује његов фонд и коригује стање на картама.

Будући да у савременом добу нестају бројни елементи материјалне и духовне културе традиционалног живота Срба, а тиме и значајан лексички фонд, овај зборник својим систематским приступом анализи лексичке грађе и њеним картографским приказима чува традиционалну културу специфичне призренско-тимочке области, чији се историјски и језички развој донекле издваја од

других области у којима се говори српски језик. Као свједочанство о прошлим временима, о социјалним контактима, основној привредној дјелатности, навикама људи, начину забаве и сл. овај зборник представља вриједан допринос науци, на коме бројни истраживачи – лексиколози, дијалектолози, етнолози, етнографи, антрополози итд. могу с различитих аспеката темељити закључке о елементима традиционалне културе, али и наћи полазиште за нова истраживања.